

I. ARTYKUŁY

WOJCIECH PATRYAS*

PRZEPISY O STOSOWANIU PRZEPISÓW

I. WPROWADZENIE

Skoro teoria prawa już z nazwy jest dyscypliną teoretyczną, to jej podstawowym zadaniem musi być wyjaśnianie, a w szczególności eksplanacja struktury aktów prawodawczych. Dawno temu¹ zaproponowałem pewien sposób wyjaśniania owych faktów, zwany przeze mnie wyjaśnianiem strukturalnym. Jego punkt wyjścia stanowi reguła konstruowania tworów normatywnych o indukcyjnej postaci: 1) każda norma jest tworem normatywnym, 2) jeżeli A oraz B są sformułowanymi w tym samym języku tworami normatywnymi, to także $A.B$ jest tworem normatywnym. Dostarcza ona wyjściowe składniki eksplanansa, jakimi są zestawy sformułowanych w tym samym języku norm, w skrajnym przypadku będące pojedynczymi normami. Każdy taki wyjściowy składnik eksplanansa podlega następnie różnym przeobrażeniom zgodnie z – również indukcyjną – regułą przekształcania wytworów normatywnych. Jej warunek wstępny brzmi następująco: każdy twór normatywny jest wytworem normatywnym. Poszczególne punkty współtworzące jej warunek indukcyjny opisują dopuszczalne przekształcenia kolejnych wytworów. Ich ciąg, z których pierwszy jest tworem normatywnym, a ostatni – ustanowionym aktem prawodawczym, okazuje się właśnie strukturalnym wyjaśnieniem tego końcowego wytworu. Wszystkie wyrazy owego ciągu, do przedostatniego włącznie, stanowią przy tym eksplanans, zaś ostatni z nich to eksplanandum. Oczywiście, takie wyjaśnienie ma charakter nienomologiczno-niededukcyjny.

W aktach prawodawczych często spotykamy przepisy informujące o stosowaniu innych przepisów. Na przykład, wedle art. 354 p. 3 k.p.k. „w razie umorzenia postępowania stosuje się art. 322 § 2 i § 3”. Z kolei art. 61³ k.r.o. ma taką postać „Przy orzekaniu separacji stosuje się przepisy art. 57 i art. 58”. Dalej będę próbował wyjaśnić obecność w owych aktach tego typu przepisów,

---

* Wojciech Patryas, Uniwersytet Szczeciński,
wojciech.patryas@usz.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-4389-0301>

¹ Zob. Patryas (2001): rozdz. IV.

uwidaczniając jednocześnie pojawiające się w tej kwestii zarówno komplikacje w ich sformułowaniu, jak i trudności przy precyzacji wprowadzającego je punktu reguły przekształcania wytworów normatywnych.

II. WZORCOWA POSTAĆ PRZEPISÓW O STOSOWANIU PRZEPISÓW

Wyjaśnienie obecności autentycznych przepisów interesującego nas rodzaju w aktach prawodawczych wymagałoby uprzedniego rozważenia wielu dodatkowych zagadnień, co komplikowałoby tok wywodów. Posłużę się zatem sztucznymi przykładami umożliwiającymi koncentrację na sednie zagadnienia. Gdy adresat normy określony jest alternatywnie na dwa sposoby, to nazwijmy ją normą o alternatywnym adresacie. Należy do nich

(N1) Nakazuje się każdemu studentowi lub doktorantowi, ilekroć uczestniczy w wykładzie, aby siedział na krześle.

Normę tę można zastąpić zestawem obejmującym prostszą normę

(N2) Nakazuje się każdemu studentowi, ilekroć uczestniczy w wykładzie, aby siedział na krześle.

Owa norma skierowana jest tylko do podmiotów pierwszej grupy, a będzie nazywana dalej adresatowym uproszczeniem swej poprzedniczki. W dodatku rozważany zestaw zawiera

(PSP1) Norma „Nakazuje się każdemu studentowi, ilekroć uczestniczy w wykładzie, aby siedział na krześle” stosuje się do doktoranta.

Właśnie to wyrażenie jest przepisem interesującego nas rodzaju. Łatwo zauważyć, że przepis ten ma charakter metajęzykowy względem wyjściowej normy, bo znajduje się w nim jej cudzysłowowa nazwa. Jak widać, ów przepis składa się z trzech części. Oprócz określenia normy występuje w nim bowiem jeszcze kluczowy zwrot „stosuje się”, a nadto sekwencja zbudowana z wyrazu „do” oraz wyrażenia, o które (po poprzedzeniu go słowem „lub”) od normy o alternatywnym adresacie jest uboższe jej adresatowe uproszczenie. Niech przepis ten nosi miano przepisu przywracającego alternatywnego adresata.

Rozbudujmy teraz regułę przekształcania wytworów przez dodanie do jej warunku wstępnego takiego oto warunku indukcyjnego: jeżeli A jest wytworem normatywnym zawierającym normę o alternatywnym adresacie, to wytworem normatywnym jest także B powstałe z A przez zastąpienie w nim owej normy zestawem obejmującym jej adresatowe uproszczenie oraz przepis przywracający alternatywnego adresata. Tak sformułowany warunek

indukcyjny spełnia wymóg eksplicytności, bo dla N1 pozwala on jednoznacznie wyznaczyć zestaw obejmujący N2 i PSP1. Gdyby zestaw ten był aktem prawodawczym, to wyjaśnieniem jego struktury byłby następujący ciąg: N1, (N2. PSP1). Eksplanans byłby wtedy wyłącznie początkowy wyraz owego ciągu tożsamy z jedną normą. Końcowy wyraz stanowiłby eksplanandum wyprowadzone z eksplanansa zgodnie z podanym wyżej warunkiem indukcyjnym.

Powyższej propozycji można by jednak zarzucić jawną nieadekwatność, gdyż w żadnym przepisie o stosowaniu przepisu nie występuje nigdy cudzysłowowa nazwa tego ostatniego. Trzeba więc zauważyć, że chodzi tu o wzorcowy kształt interesujących nas przepisów, gdyby ich wprowadzanie było najwcześniejszym z zabiegów przekształcających wyjściowy twór normatywny, czyli zabiegiem dokonywanym jeszcze przed ich numerowaniem odpowiednimi artykułami i paragrafami. Wtedy bowiem ów zabieg daje się zanalizować w najprostszej postaci. Jeśliby jednak starać się go urealnić pod rozważanym względem, to sformułowany wyżej przepis analizowanego tu rodzaju mógłby brzmieć następująco „Norma N2 stosuje się do doktoranta”. Warto dodać, że pojmowanie zwrotów „art. 322 § 2 k.p.k.” czy „art. 322 § 3 k.p.k.”, a więc i użytego tutaj wyrażenia „N2”, budzi kontrowersje. Według jednego stanowiska² są to nazwy występujących po nich przepisów, według odmiennego poglądu³ są to ich tytuły. Jednakże każde z tych ujęć przesądza o metajęzykowym charakterze zawierającej interesujący nas zwrot całości.

Gdy bowiem sekwencję „art. 322 § 2 k.p.k.” uznamy za nazwę występującego po niej przepisu, to – właśnie z tej racji – musi być ona sformułowana w języku będącym metajęzykiem dla języka jej denotatu. W efekcie metajęzykowy będzie również zawierający tę nazwę przepis o stosowaniu oznaczonego przez nią przepisu. Gdy natomiast wspomnianą sekwencję uznamy za tytuł następującego po niej wyrażenia, to winniśmy przyjąć, że tytuł ten służy do utworzenia takiej oto nazwy „przepis zatytułowany »art. 322 § 2 k.p.k.«” kończącej się metajęzykową nazwą tytułu. Stąd też trzeba by przyjąć, że wyjściowa postać najwcześniejszego z cytowanych uprzednio przepisów brzmi tak oto: „w razie umorzenia postępowania stosuje się przepis zatytułowany »art. 322 § 2 k.p.k.« oraz przepis zatytułowany »art. 322 § 3 k.p.k.«”, a jego kodeksowa postać stanowi rezultat szeregu przekształceń postaci wyjściowej. W każdym razie przepisy o stosowaniu przepisów okazują się wyrażeniami metajęzykowymi⁴.

² Podtrzymuje je na przykład Wiesław Lang (1960): 70.

³ Przedstawiłem go w Patryas (2016): 47.

⁴ Dostrzega to również Józef Nowacki (1966): 147, nazywając owe wyrażenia przepisami drugiego stopnia. Przy okazji chciałbym zauważyć, że w Nowacki (1964) autor ów analizuje – zgodnie z tytułem – przepisy o odpowiednim stosowaniu przepisów, marginalnie tylko wypowiadając się na temat przepisów o stosowaniu przepisów. Dlatego moje ustosunkowanie się do koncepcji Nowackiego odkładam do innego artykułu.

III. ROZSZERZANIE POSTACI PRZEPISÓW O STOSOWANIU PRZEPISÓW

Przedstawionej wyżej propozycji można by też zarzucić nadzwyczajną ograniczoność jej aplikacji. Odnosi się ona bowiem wyłącznie do wytworów zawierających normy o alternatywnych adresatach. Spróbuję przeto rozszerzyć obszar jej zastosowania, uwidaczniając jednocześnie związane z tym komplikacje.

Rozważmy zatem normę

(N3) Nakazuje się każdemu studentowi lub doktorantowi, ilekroć uczestniczy w wykładzie lub ćwiczeniach, aby siedział na krześle,

będącą nie tylko normą o alternatywnym adresacie, ale także normą o alternatywnej sytuacji. Ona z kolei daje się zastąpić również zestawem złożonym z prostszej normy

(N4) Nakazuje się każdemu studentowi lub doktorantowi, ilekroć uczestniczy w wykładzie, aby siedział na krześle,

obejmującej tylko sytuację pierwszego typu, a nazywanej dalej sytuacyjnym uproszczeniem swej poprzedniczki, oraz wyrażenia

(PSP2) Norma „Nakazuje się każdemu studentowi lub doktorantowi, ilekroć uczestniczy w wykładzie, aby siedział na krześle” stosuje się do ćwiczeń,

też będącego przepisem interesującego nas rodzaju, a zwanym dalej przepisem przywracającym alternatywną sytuację. U podstaw tej operacji leży uogólnienie zaproponowanego wcześniej warunku indukcyjnego brzmiące następująco: jeżeli A jest wytworem normatywnym zawierającym normę o alternatywnym adresacie lub alternatywnej sytuacji, to wytworem normatywnym jest także B powstałe z A przez zastąpienie w nim owej normy zestawem obejmującym jej adresatowe lub sytuacyjne uproszczenie oraz przepis przywracający alternatywnego adresata lub alternatywną sytuację. Taki warunek indukcyjny pozwala zarówno przeobrazić wytwór zawierający $N1$ w wytwór obejmujący zestaw złożony z $N2$ oraz $PSP1$, jak i przekształcić wytwór obejmujący $N3$ w zestaw zawierający $N4$ tudzież $PSP2$. W dodatku każdy z tych zestawów umożliwi jednoznaczne odtworzenie leżącej u jego podstaw normy.

Weźmy jednak pod uwagę zestaw składający się z normy

(N5) Nakazuje się każdemu studentowi, ilekroć uczestniczy w ćwiczeniach prowadzonych przez wykładowcę, aby siedział na krześle

oraz przepisu

(PSP3) Norma „Nakazuje się każdemu studentowi, ilekroć uczestniczy on w ćwiczeniach prowadzonych przez wykładowcę, aby siedział na krześle” stosuje się do doktoranta.

Nie da się bezspornie ustalić, czy przepis ten przywraca alternatywnego adresata czy alternatywną sytuację. W pierwszym przypadku u podstaw powyższego zestawu leżałaby norma

(N6) Nakazuje się każdemu studentowi lub doktorantowi, ilekroć uczestniczy w ćwiczeniach prowadzonych przez wykładowcę, aby siedział na krześle.

W drugim przypadku byłaby to norma

(N7) Nakazuje się każdemu studentowi, ilekroć uczestniczy w ćwiczeniach prowadzonych przez wykładowcę lub doktoranta, aby siedział na krześle.

Tedy na gruncie zaproponowanego tu uogólnienia warunku indukcyjnego każda z dwóch ostatnich norm prowadzi do wskazanego wyżej zestawu. Jeśli wykluczenie takiego przypadku uznamy za jedno ze znamion eksplicytności rozważanego warunku, to sformułowane tutaj jego uogólnienie okazuje się nie spełniać owego wymogu. Nie będę go też respektował w dalszych dociekaniach, ograniczając się jedynie do zasugerowania pewnych przekształceń wprowadzających przepisy interesującego nas rodzaju.

W najwcześniejszym przykładzie N2 jest uboższa od N1, bo powstaje przez usunięcie pewnego jej fragmentu. W efekcie zbiór adresatów N2 okazuje się węższy od zbioru adresatów N1, gdyż stanowi jego właściwy podzbiór. Dopiero towarzyszący N2 w zestawie przepis niejako poszerza ów zbiór, zrównując go ze zbiorem adresatów zastępowanej normy. Niekiedy jednak rozważane przekształcenie działa poniekąd w odwrotnym kierunku. Weźmy na przykład normę

(N8) Nakazuje się każdemu studentowi stacjonarnemu, ilekroć uczestniczy w wykładzie, aby siedział na krześle.

Wolno ją zastąpić zestawem obejmującym normę

(N9) Nakazuje się każdemu studentowi, ilekroć uczestniczy w wykładzie, aby siedział na krześle

oraz przepis

(PSP4) Norma „Nakazuje się każdemu studentowi, ilekroć uczestniczy w wykładzie, aby siedział na krześle” stosuje się tylko do studentów stacjonarnych.

I tutaj N8 jest uboższa od N9, albowiem powstaje przez usunięcie pewnego jej fragmentu. Jednakże w wyniku tego uszczuplenia zbiór adresatów N9 okazuje się szerszy od zbioru adresatów N8, będąc jego właściwym nadzbiorem. Dopiero współobecny z N9 w zestawie przepis w pewnym sensie zawęża ów zbiór, utożsamiając go ze zbiorem adresatów N8. Skutek ten wywołuje obecność w rzeczonym przepisie wyrażenia „tylko” działającego ograniczająco. Oczywiście, podobny efekt mogłoby też wywrzeć użycie innego odpowiedniego zwrotu, na przykład słowa „jedynie”.

Analogiczny skutek można uzyskać w jeszcze inny sposób. Rozważmy normę

(N10) Nakazuje się każdemu studentowi, który nie jest osobą poruszającą się na wózku inwalidzkim, ilekroć uczestniczy w wykładzie, aby siedział na krześle.

Wolno ją zastąpić zestawem obejmującym normę

(N11) Nakazuje się każdemu studentowi, ilekroć uczestniczy w wykładzie, aby siedział na krześle,

oraz przepis

(PSP5) Norma „Nakazuje się każdemu studentowi, ilekroć uczestniczy w wykładzie, aby siedział na krześle” nie stosuje się do osoby poruszającej się na wózku inwalidzkim.

Oczywiście, N11 powstaje z N10 przez opuszczenie pewnego jej fragmentu, przy czym zbiór adresatów wyjściowej z nich zawiera się właściwie w zbiorze adresatów normy z zestawu. Jednakże w tym przypadku na szczególną uwagę zasługuje występujący w drugim składniku owego zestawu zwrot przesądający o zakwalifikowaniu go jako przepisu o stosowaniu przepisu, ponieważ występuje on tam w postaci zanegowanej. Zachodzi to dlatego, że opuszczony w trakcie przekształcania wytworu fragment zastępowanej normy jest zwrotem negatywnym. Okazuje się nim bowiem wyrażenie „który nie jest osobą poruszającą się na wózku inwalidzkim”. Tedy zamiast niezgrabnego przepisu „Norma »Nakazuje się każdemu studentowi, ilekroć uczestniczy w wykładzie, aby siedział na krześle« stosuje się do studenta, który nie jest osobą poruszającą się na wózku inwalidzkim” w zestawie zastępującym N10 występuje PSP5. Przepis ten wygląda na swoistą transformację swego niezgrabnego odpowiednika powstałą zeń w wyniku przesunięcia słowa „nie” przed kluczową sekwencję „stosuje się” wyznaczającą status owego składnika wytworu normatywnego. W rezultacie powstaje negatywny przepis o stosowaniu przepisu albo – prościej – przepis o niestosowaniu przepisu. Skoro zbiór adresatów N11 jest szerszy od zbioru adresatów N10, przeto PSP5 niejako zawęża ów zbiór swej towarzyszki z zestawu, zrównując go z analogicznym zbiorem zastępowanej normy. Mamy tu więc przekształcenie wytworu daleko zbieżne z tym, w wyniku którego N8 zostaje zastąpiona zestawem obejmującym N9 i PSP4. W obu przypadkach norma zastępująca jest uboższa od zastępowanej. I tu, i tam zbiór adresatów tej drugiej mieści się w zbiorze adresatów pierwszej z nich. Za każdym też razem przepis towarzyszący zastępowanej normie w pewnym sensie zawęża zbiór jej adresatów, zrównując go ze zbiorem adresatów wyjściowej normy. Jednakże we wcześniejszym przykładzie efekt ten uzyskano za pomocą słowa „tylko”, a w obecnym – przez negatywizację interesującego nas przepisu. W naszym prawie występuje wiele negatywnych przepisów tego rodzaju. Taki kształt ma na przykład art. 177 § 3¹ k.p., zgodnie z którym „Przepisu § 3 nie stosuje się do umowy o pracę na czas określony zawartej w celu zastępstwa pracownika w czasie jego usprawiedliwionej nieobecności w pracy”. Podobnie, według art. 658 § 3 k.p.k. „Przepisu art. 12 § 3 nie stosuje się do wniosku dowódcy jednostki wojskowej lub wniosku wyższego dowódcy”.

Wszystkie formułowane dotąd drugie składniki proponowanych zestawów właściwie winny się nazywać przepisami o stosowaniu norm, bo w każdym przypadku eliminowanym przez taki zestaw wyrażeniem była określona norma. Jednakże rozważane przepisy pojmują się znacznie szerzej, jako odnoszące się zazwyczaj do przepisów, które nie są normami. Taki charakter ma każdy z cytowanych wyżej autentycznych przepisów rzeczono rodzaju. Aby zatem pokazać przepis o stosowaniu przepisu różnego od normy, trzeba najpierw dysponować przepisem, który sam nie jest ani normą, ani przepisem o stosowaniu przepisu. Niech to zatem będzie przepis zezwalający. Wprowadza go następujący punkt warunku indukcyjnego reguły przekształcania wytworów: jeśli A jest wytworem normatywnym zawierającym normę zakazującą, której fragment nadaje się do wyodrębnienia w postaci przepisu zezwalającego, to wytworem normatywnym jest też B powstały z A przez zastąpienie owej normy zestawem obejmującym pozostałą z niej w wyniku usunięcia tego fragmentu normę oraz sformułowany z usuniętego fragmentu przepis zezwalający. Umożliwia on przekształcenie wytworu wyposażonego w normę

(N12) Zakazuje się każdemu studentowi niebędącemu osobą studiującą niestacjonarnie lub eksternistycznie, aby podejmował jakąkolwiek pracę zarobkową

w wytwór obejmujący normę

(N13) Zakazuje się każdemu studentowi, aby podejmował jakąkolwiek pracę zarobkową

tudzież wyrażenie

(PZ1) Zezwala się osobie studiującej niestacjonarnie lub eksternistycznie na podejmowanie pracy zarobkowej

stanowiące właśnie przepis zezwalający. Daje się on zastąpić przez zestaw złożony z prostszego przepisu

(PZ2) Zezwala się osobie studiującej niestacjonarnie na podejmowanie pracy zarobkowej

oraz przepisu o stosowaniu przepisu

(PSP6) Przepis „Zezwala się osobie studiującej niestacjonarnie na podejmowanie pracy zarobkowej” stosuje się do osoby studiującej eksternistycznie.

W tym przypadku stosowany jest przepis zezwalający, nie zaś norma. Jak wiadać, również tutaj PZ2 jest uboższy od zastępowanego przezeń PZ1, bo powstaje z tamtego w wyniku opuszczenia określonego fragmentu. Niepoprawne byłoby jednak stwierdzenie, że zbiór adresatów krótszego z tych przepisów zawiera się właściwie w zbiorze adresatów dłuższego z nich, gdyż przepisy te nie są posiadającymi adresatów normami. Wolno co najwyżej powiedzieć, że krąg podmiotów, do których odnosi się wtórny przepis zezwalający, mieści się w kręgu podmiotów wyznaczonych przez pierwotny przepis zezwalający. Gdyby sekwencja złożona z N13, PZ2 i PSP6 okazała się ustanowionym aktem

prawodawczym, to wyjaśnieniem jej struktury byłby ciąg: N12, (N13. PZ1), (N13. PZ2. PSP6). Jego początkowe dwa wyrazy tworzyłyby eksplanans, a końcowy wyraz stanowiłby eksplanandum. Pierwszy wyraz tego ciągu wyznaczałby warunek wstępny reguły przekształcania wytworów normatywnych, drugi – przytoczony wyżej punkt warunku indukcyjnego tej reguły dopuszczający przepisy zezwalające, a trzeci – inny punkt tego warunku wprowadzający przepisy o stosowaniu przepisów.

W każdym z omawianych wyżej przypadków stosowany przepis wywodzi się z przepisu zastępowanego przez usunięcie jakiegoś jego fragmentu. Zawsze też interesujący nas przepis zaczyna się wskazaniem stosowanego przepisu. Jednakże dalszy kształt przepisu o stosowaniu przepisu bywa różny. Zależy on od rozmaitych pobocznych okoliczności, których dopiero staranne zanalizowanie umożliwiłoby rozpoczęcie prac na sformułowaniu w pełnej ogólności frapującego nas składnika warunku indukcyjnego reguły przekształcania wytworów normatywnych tak, aby spełniał on wymóg eksplicytności. Tu ograniczę się do takiego naszkicowania go: jeśli A jest wytworem normatywnym zawierającym przepis, którego określone zubożenie też należy do zdań w sensie gramatycznym, to wytworem normatywnym jest też B powstały z A przez zastąpienie owego przepisu zestawem obejmującym wspomniane zubożenie oraz odpowiedni przepis o stosowaniu tego zubożenia.

IV. PRZEOBRAŻANIE PRZEPISÓW O STOSOWANIU PRZEPISÓW

Analizowane dotąd przekształcenia polegały zawsze na zastąpieniu określonego przepisu zestawem obejmującym odpowiedni przepis o stosowaniu przepisu, przy czym sam ten składnik owego zestawu nie zmieniał już swej postaci. Jednakże przepisy o stosowaniu przepisów również podlegają szczególnym przeobrażeniom zmieniającym ich kształt. Zasygnalizuję tu trzy z nich. Pierwszy sprowadza się do zmiany szyku wyrażen w takim przepisie. Przypomnę, że we wzorcowym kształcie, każde tego rodzaju wyrażenie zaczyna się terminem jednostkowym denotującym odpowiedni przepis, po którym następuje zwrot „stosuje się” (ewentualnie w zanegowanej odmianie) uzupełniony precyzacją różnicy między denotatem owego terminu a przepisem przezeń zastępowanym. W aktach prawodawczych spotykamy jednak również odmiennie ukształtowane przepisy interesującego nas rodzaju. Na przykład drugie zdanie art. 269 § 2 k.p.k. brzmi następująco „W razie niezgłoszenia się na wezwanie do odbycia kary stosuje się art. 268 § 1”. Analogiczną postać ma art. 61² § 2 k.p., zgodnie z którym „W razie orzeczenia przez sąd pracy o odszkodowaniu, przepisu art. 55 § 3 nie stosuje się”. Gdyby tak przeobrazić PSP1, to otrzymalibyśmy sekwencję:

(PSP1') Do doktoranta norma „Nakazuje się każdemu studentowi, ilekroć uczestniczy w wykładzie, aby siedział na krześle” stosuje się.

Jako przepisy, zarówno PSP1, jak i PSP1' są zdaniami w sensie gramatycznym. W dodatku oba one okazują się – w potocznym rozumieniu tego słowa – równoznaczne. Na gruncie tak zwanego standardowego modelu teorii gramatyk transformacyjno-generatywnych⁵ pozwala to na uznanie obu tych zdań za wywodzące się z tej samej struktury głębszej w wyniku poddania jej odmiennym transformacjom. W takim zaś przypadku wolno wykorzystać następujący składnik warunku indukcyjnego reguły przekształcania wytworów: jeśli *A* jest wytworem normatywnym, to wytworem normatywnym jest też *B* powstały z *A* przez zastąpienie w *A* dowolnego zdania gramatycznego innym zdaniem gramatycznym o identycznej strukturze głębszej⁶.

Drugi sposób przeobrażania przepisów o stosowaniu przepisów polega na kumulowaniu tych spośród nich, które są w szczególności do siebie podobne. Takich złączeń owych przepisów znajdujemy w naszym prawie wiele. Na przykład, wedle art. 475¹ k.p.c. „Przepisów art. 466, art. 467, art. 470 i art. 471 nie stosuje się do kasacji i postępowania przed Sądem Najwyższym wywołanego jej wniesieniem”. Z kolei art. 237 § 4 k.p.a. brzmi tak oto „W razie niezalążenia skargi w terminie określonym w § 1 stosuje się przepisy art. 36–38”. W każdym z tych przypadków uwzględnia się jednocześnie kilka zastępczych przepisów. Aby sprecyzować składnik warunku indukcyjnego wprowadzając takie przepisy zauważmy, że te skumulowane we wcześniejszym przykładzie mają dwie szczególne cechy. Po pierwsze, ich środkowe części są identyczne, bo jest nim zwrot „nie stosuje się”. Oczywiście, mógłby to być pozytywny zwrot „stosuje się” lub poszerzony zwrot „stosuje się tylko”, ale musiałby on być taki sam w każdym z eliminowanych przepisów. Po drugie, również ich końcowe części są identyczne, albowiem w obu rzeczonych przepisach okazuje się nim wyrażenie „kasacja i postępowanie przed Sądem Najwyższym wywołanym jej wniesieniem”. Gdy dowolne przepisy interesującego nas rodzaju mają obie powyższe cechy, to nazwijmy je wzajem podobnymi. Otóż analizowany składnik wspomnianej reguły zdaje się brzmieć następująco: jeżeli *A* jest wytworem normatywnym zawierającym co najmniej dwa wzajem podobne przepisy o stosowaniu przepisów, to wytworem normatywnym jest też *B* powstały z *A* przez zastąpienie ich wszystkich zbiorczym przepisem o stosowaniu przepisów. I ów przepis składa się z trzech części. Początkowa stanowi kumulację początkowych części zastępowanych przepisów. Środkowa część powstaje z analogicznych części zastępowanych przepisów przez sformułowanie ich w liczbie mnogiej, a końcowa część jest identyczna z takimiż ich częściami.

Wreszcie trzeci sposób przeobrażania przepisów rozważanego rodzaju polega na ich skracaniu. Takich skrótów owych przepisów znajdujemy w naszym prawie sporo. Na przykład ostatnie zdanie art. 448 k.c. brzmi tak oto „Przepis art. 445 § 3 stosuje się”. Podobnie, wedle ostatniego zdania art. 109² k.c. „Przepisu art. 99 § 1 nie stosuje się”. W obu tych przepisach została opuszczona trzecia część. Nasuwa się myśl, iż do rozważanego skrócenia dochodzi wtedy, gdy jakiś z przepisów poprzedzających taki przepis sugeruje lub

⁵ Najpełniej zaprezentowanego przez Noama Chomsky'ego (1982).

⁶ Zob. dokładnie Patryas (2001): 156.

wręcz narzuca jego pominięty fragment. Aby to uzasadnić, odtwórzmy wymieniony w pierwszym przykładzie art. 445 § 3 k.c., który – po odpowiednim zrekonstruowaniu – ma w przybliżeniu taką postać „Roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę spowodowaną uszkodzeniem ciała lub wywołaniem rozstroju zdrowia przechodzi na spadkobierców tylko wtedy, gdy zostało uznane na piśmie albo gdy powództwo zostało wytoczone za życia poszkodowanego”. Z kolei początkowe zdanie art. 448 k.c., bezpośrednio poprzedzające skrócony przepis, daje podstawę, aby tak rozbudować efekt wspomnianej rekonstrukcji „Roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę spowodowaną uszkodzeniem ciała lub wywołaniem rozstroju zdrowia lub naruszeniem dobra osobistego przechodzi na spadkobierców, tylko wtedy, gdy zostało uznane na piśmie albo gdy powództwo zostało wytoczone za życia poszkodowanego”, co okazuje się zastępowanym przepisem. Tym razem w jego miejsce wstępuje zestaw składający się z powyższego odtworzenia art. 445 § 3 k.c. oraz interesującego nas przepisu tak prezentującego się w nieskróconej postaci „Przepis art. 445 § 3 stosuje się do roszczenia o zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę spowodowaną naruszeniem dobra osobistego”. Analogicznie rzecz się ma z drugim przykładem. Wymieniony w nim art. 99 § 1 k.c. brzmi następująco „Jeżeli do ważności czynności prawnej potrzebna jest szczególna forma, pełnomocnictwo do dokonania tej czynności powinno być udzielone w tej samej formie”. Z kolei początkowe zdanie art. 109² § 1 k.c., bezpośrednio poprzedzające skrócony przepis, przemawia za takim oto rozbudowaniem cytowanej konstatacji „Jeżeli do ważności czynności prawnej niebędącej udzielaniem prokury potrzebna jest szczególna forma, pełnomocnictwo do dokonania tej czynności powinno być udzielone w tej samej formie”, co tu z kolei stanowi zastępowany przepis. Obecnie jego miejsce zajmuje zestaw składający się z art. 99 § 1 k.c. oraz rozważanego przepisu tak zbudowanego w nieskróconej formie „Przepisu art. 99 § 1 nie stosuje się do udzielania prokury”. Przykłady te zdają się sugerować następujący składnik warunku indukcyjnego reguły przekształcania wytworów: jeśli *A* jest wytworem normatywnym zawierającym przepis o stosowaniu przepisu poprzedzony przepisem wyznaczającym trzecią część tamtego, to wytworem normatywnym jest też *B* powstały z *A* przez zastąpienie owego przepisu o stosowaniu przepisu jego odpowiednim skróceniem.

V. KOMPLIKACJE W ANALIZIE

Poczynione uwagi na temat przepisów o stosowaniu przepisów z kilku względów nie mogą być uznane za nieodwołalne. Przede wszystkim na gruncie akceptowanej tu terminologii niektóre wyrażenia rzeczzonego rodzaju w ogóle nie są przepisami. Wedle bowiem owej aparatury terminologicznej „przepis prawny» to zdanie w sensie gramatycznym”⁷, a zdarzają się przepisy o sto-

⁷ Ziemiński, Zieliński (1992): 104.

sowaniu przepisów niebędące tego typu wyrażeniami. Na przykład art. 453 § 2 k.p.k. brzmi następująco „Strony mogą składać wyjaśnienia, oświadczenia i wnioski ustnie lub na piśmie; złożone na piśmie podlegają odczytaniu, przy czym przepis art. 394 stosuje się”. Podobnie, art. 24 k.k. brzmi tak oto „Odpowiada jak za podżeganie, kto w celu skierowania przeciwko innej osobie postępowania karnego nakłania ją do popełnienia czynu zabronionego: w tym wypadku nie stosuje się art. 23 i 23”. W przykładach tych tylko końcowe fragmenty cytowanych zdań są tym, co nazywam tutaj przepisami o stosowaniu przepisów. Aby więc zachować wspomnianą wyżej terminologię, należałoby wprowadzić zakresowo szersze od słowa „przepis” wyrażenie – dajmy na to „preskrypt” – i mówić o preskryptach o stosowaniu przepisów. Owe preskrypty mogłyby, ale nie musiałyby być całymi zdaniami.

Nadto, poszczególne części przepisów o stosowaniu przepisów bywają niekiedy inaczej formułowane. Mianowicie, w początkowych częściach zbiorczych przepisów tego rodzaju czasami nie wymienia się po kolei poszczególnych nazw stosowanych przepisów, lecz używa się uogólnionych określeń obejmujących naraz wszystkie te – brane pod uwagę – przepisy. Na przykład, zgodnie z art. 3 § 4 k.p.a. „Do postępowania w sprawach wymienionych w § 1, 2 i 3 punkt 2 stosuje się jednak przepisy działu VIII”. W artykule tym użyto zwrotu „przepisy działu VIII” jako ogólnego określenia wszystkich ich razem wziętych. Znajdujemy i takie zbiorcze przepisy interesującego nas rodzaju, w których ogólnie nazwano stosowane przepisy, wykluczając jednak – przez taksatywne wymienienie – pewne z nich. Taką zawartość ma art. 764⁹ k.c., wedle którego „Do umowy o treści określonej w art. 758 § 1, zawartej z agentem przez osobę niebędącą przedsiębiorcą, stosuje się przepisy niniejszego tytułu, z wyłączeniem art. 761–761², art. 761⁵ oraz art. 764³–764⁸”. I w tym przypadku wprowadzono ogólne określenie „przepisy niniejszego tytułu”, ale spośród oznaczanych przezeń usunięto niektóre, wyliczając je na końcu cytowanego wyrażenia. Można zaryzykować hipotezę, że gdy wytwór normatywny zawiera zbiorczy przepis o stosowaniu przepisów wymieniający wszystkie lub prawie wszystkie ze składających się na odrębną – opatrzoną samodzielnym tytułem – jednostkę tego wytworu, to następuje jego przekształcenie polegające na zastąpieniu owego zbiorczego przepisu innym przepisem tego rodzaju wyposażonym w nawiązujące do wspomnianego tytułu ogólne ich określenie, ewentualnie uzupełnione wyliczeniem pomijanych składników tejże jednostki.

Z kolei w środkowych częściach przepisów o stosowaniu przepisów zamiast kluczowego wyrażenia „stosować się” występują niekiedy wyrażenia z nim równoznaczne, takie jak „mieć zastosowanie”, „nie wyłączać zastosowania” itp. Na przykład, art. 26 kodeksu karnego wykonawczego brzmi następująco „Do tytułów egzekucyjnych mają zastosowanie przepisy art. 776–795 Kodeksu postępowania cywilnego”. Drugie zdanie art. 50¹ k.r.o. ma zaś taką postać „Przepis ten nie wyłącza zastosowania art. 43 § 2 i 3”. Skoro owe swoiste wyrażenia uznajemy za równoznaczne z ich pierwowzorem, to i cytowane przepisy muszą być równoznaczne z zawierającymi go ich odpowiednikami. W szczególności pierwszy z cytowanych wyżej przepisów należy uznać za równoznaczny ze sformułowaniem „Do tytułów egzekucyjnych stosuje się

przepisy art. 776–795 Kodeksu postępowania cywilnego”. Upoważnia to do wysunięcia przypuszczenia, iż zastąpienie w wytworze normatywnym wzorcowego przepisu interesującego nas rodzaju jego równoznacznikiem wyposażonym w zwrot odmienny od pierwowzoru następuje w oparciu o przytoczony wcześniej punkt o zastępowaniu jednych zdań innymi o identycznej z tamtymi strukturze głębokiej.

Również końcowe części rozważanych przepisów bywają często ukształtowane inaczej niż wzorcowa. Na przykład, art. 138 § 2 k.p. brzmi następująco „Przepis § 1 stosuje się także w przypadku, gdy praca nie może być wstrzymana ze względu na konieczność ciągłego zaspokajania potrzeb ludności”. Według zaś art. 26 § 4 k.k. „Przepisu § 2 nie stosuje się, jeżeli sprawca poświęca dobro, które ma szczególny obowiązek chronić nawet z narażeniem się na niebezpieczeństwo osobiste”. Trzecia część żadnego z tych przykładów nie zaczyna się zwrotem „do” poprzedzającym fragment różniący przepis zastępowany od stosowanego przepisu. Pierwszy z nich można by jednak łatwo przeformułować tak, aby nabrał on wzorcową postać, ujmując go w ten sposób „Przepis § 1 stosuje się także do pracy, która nie może być wstrzymana ze względu na konieczność ciągłego zaspokajania potrzeb ludności”. Drugi przykład wymagałby obszerniejszych rozrządzeń.

VI. ZAKOŃCZENIE

Chciałbym jeszcze poczynić trzy uwagi o relacjach łączących powyższe analizy z pewnymi wywodami innych teoretyków prawa. Pierwsza odnosi się do rozważań Macieja Zielińskiego o rozczłonkowywaniu norm⁸. Wprawdzie autor ten koncentruje się na rekonstruowaniu norm z przepisów, a więc kierunek jego dociekań jest akurat odwrotny względem tu przyjętego, ale badania przezeń prowadzone oraz wypracowana w nich aparatura terminologiczna pozwalają zakwalifikować jako treściowe rozczłonkowywanie norm zastępowanie ich zestawami obejmującymi przepisy o stosowaniu przepisów. Mianowicie, eliminacja N1 prowadzi do rozczłonkowania jej na N2 oraz wskazany w PSP1 fragment współwyznaczający zbiór adresatów zastępowanej normy. Podobnie rzecz się ma z zastąpieniem N3 zestawem obejmującym N4 i PSP2. Obserwując te zabiegi z perspektywy rekonstrukcji norm, N2 i N4 okazują się przepisami centralnymi, a PSP1 i PSP2 ich modyfikatorami⁹, co umożliwiła odtworzenie – odpowiednio – N1 oraz N3.

Druga uwaga odnosi się do przeprowadzonej przez Jerzego Wróblewskiego analizy przepisów odsyłających¹⁰. Nazywa on przepisami odsyłającymi *sensu largo* „wszelkie przepisy prawa obowiązującego, które »odsyłają« do innych przepisów należących do systemu prawa, lub reguł nienależących do systemu prawa. Dla uproszczenia rozważań przyjmijmy, że to, do czego odsyła przepis

⁸ Zob. Zieliński (2002): rozdz. V.

⁹ Zob. w tej kwestii Zieliński (2002): 114–115.

¹⁰ Zob. Wróblewski (2015): 265–284.

odsyłający nazywać będziemy przepisem [...] odniesienia”¹¹. Zatem wszystkie przepisy rozważanego tu rodzaju byłyby właśnie przepisami odsyłającymi¹², a towarzyszące im w zestawach – przepisami odniesienia. W szczególności, PSP1 należałby do przepisów odsyłających *sensu largo*, miano przepisu odniesienia nosiłaby zaś N2. Tak szeroko ujęte przepisy odsyłające autor ten dzieli na „przepisy, które odsyłają do innych przepisów, należących do systemu prawa (przepisy odsyłające systemowo) i wszelkie inne przepisy odsyłające (przepisy odsyłające pozasystemowo)”¹³. Przy takim podziale badane tu przepisy kwalifikowałyby się jako odsyłające systemowo. Dalej autor ten wprowadza następujące rozróżnienie „Gdy przepis odsyłający będzie określał zakresy obowiązywania lub stosowania, nakazywał »odpowiednie stosowanie« przepisów odniesienia albo wyznaczał kompetencję ich stanowienia, powiemy że te ostatnie są przepisami pierwszego stopnia, te pierwsze zaś – przepisami drugiego stopnia. We wszystkich innych przypadkach [...] będzie on tego samego stopnia, co przepis odniesienia. Dlatego też przepisy odsyłające systemowo dzielimy na przepisy odsyłające pierwszego stopnia i przepisy odsyłające drugiego stopnia”¹⁴. Na gruncie takiej aparatury terminologicznej interesujące mnie tu wyrażenia zaliczałyby się do przepisów odsyłających drugiego stopnia, przepisy odesłania zaś – do przepisów stopnia pierwszego. W szczególności PSP1 to przepis stopnia drugiego, a N2 to przepis pierwszego stopnia. Wreszcie, w obrębie odsyłających systemowo przepisów drugiego stopnia autor ten wyodrębnił odesłania negatywne, wiążąc jednocześnie wszystkie pozostałe przepisy badanego przezeń rodzaju z odesłaniami pozytywnymi. Szczupły komentarz Wróblewskiego w tej kwestii pozwala jednak wnosić, że z odesłaniami tej drugiej odmiany należy łączyć przepisy interesującego mnie rodzaju, zawierające zwrot „stosuje się” w asertywnej formie, a z odesłaniami pierwszej odmiany – owe przepisy powstałe przez użycie wspomnianego zwrotu w formie negatywnej, czyli wyposażone w wyrażenie „nie stosuje się”.

Trzecia uwaga odnosi się do prowadzonych na szeroką skalę w naszej dyscyplinie badań nad stosowaniem prawa. W tej materii ograniczę się do wysuniętej przez Zygmunta Ziemińskiego koncepcji stosowania norm¹⁵, bo nader klarownie i spójnie ujmuje ona szereg intuicji teoretycznoprawnych. Zgodnie z nią, gdy warunkiem niezbędnym powstania sytuacji, w której dana norma znajduje zastosowanie, jest wykonanie przez określony podmiot odpowiedniej czynności konwencjonalnej, to realizując ową czynność, właśnie stosuje on tę normę. Zatem stosowanie normy polega na wywoływaniu należącej do zakresu jej zastosowania sytuacji przez wykonanie należytej czynności konwencjonalnej. Od razu widać różnicę między tak rozumianym stosowaniem normy a tym, że określony przepis stosuje się do czegoś, już choćby dlatego, iż ta

¹¹ Wróblewski (2015): 265.

¹² Również Anna Błachnio-Parzych zalicza przepisy o stosowaniu przepisów, zwane przez nią przepisami stosowanymi „wprost”, do grona przepisów odsyłających (zob. Błachnio-Parzych 2003: 46).

¹³ Wróblewski (2015): 265.

¹⁴ Wróblewski (2015): 266.

¹⁵ Zob. Ziemiński (1980): 417 n.

ostatnia relacja nie jest jakakolwiek czynnością. Innymi słowy, należący do prawniczego języka wyraz „stosować” ma tam odmienne znaczenie od tego, jakie wyrażenie „stosować się” ma w języku prawnym. Dopuszczalne jednak są przypadki, w których norma przez kogoś stosowana, jednocześnie stosuje się do czegoś. Jeśli zgodzimy się, że wnioskowanie o odroczenie rozprawy ma konwencjonalny charakter, to wykonując ową czynność, obrońca oskarżonego właśnie stosuje normę wskazaną w takim oto przepisie „Norma »Nakazuje się każdemu sądowi karnemu, ilekroć obrońca oskarżonego odbywającego pandemiczną kwarantannę wnioskuje o odroczenie rozprawy, aby ją odroczył« stosuje się do składającego taki wniosek oskarżyciela”, a zarazem przepis ten przesądza o zaliczeniu jej do grona stosowanych przepisów.

- Błachnio-Parzych, A. (2003). Przepisy odsyłające systemowo. *Państwo i Prawo* 58(1): 43–54.
- Chomsky, N. (1982). *Zagadnienia teorii składni*. Wrocław: Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich
- Lang, W. (1960). Obowiązki normy prawnej w czasie w świetle logiki norm. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 31: 47–88.
- Nowacki, J. (1964). Odpowiednie stosowanie przepisów prawa. *Państwo i Prawo* 19(3): 367–376.
- Nowacki, J. (1966). *Analogia legis*. Warszawa: PWN.
- Patryas, W. (2001). *Rozważania o normach prawnych*. Poznań: Wydawnictwo Forum Naukowe.
- Patryas, W. (2015). *Derogacja norm spowodowana nowelizacyjną działalnością prawodawcy*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Wróblewski, J. (2015). *Przepisy odsyłające*, [w:] J. Wróblewski, *Pisma wybrane*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska: 265–284.
- Zieliński, M. (2002). *Wykładnia prawa. Zasady. Reguły. Wskazówki*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis
- Ziemiński, Z., Zieliński, M. (1992). *Dyrektywy i sposób ich wypowiedania (Biblioteka Myśli Semiotycznej 17)*. Warszawa.
- Ziemiński, Z. (1980). *Problemy podstawowe prawoznawstwa*. Warszawa: PWN.

PRESCRIPTIONS ON THE APPLICATION OF PRESCRIPTIONS

Summary

The aim of this article is to elucidate the presence of prescriptions on the application of prescriptions in legal texts. Such explanation is structural in nature, rather than nomological-deductive. A typical prescription pertaining to application consists of three parts. Firstly, it fixes applied prescription. Next, it has the phrase 'applies' as a pivotal fragment. At the end it determines the area of application. However, occasionally some parts of prescriptions on the application of prescriptions are eliminated or arranged in another manner. In some legal texts several prescriptions on the application of prescriptions are joined in one collective prescription of this sort. Prescriptions on the application of prescriptions are the result of the fragmentation of norms.

Keywords: prescription; prescription on the application of prescription; explanation; norms